

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ
ВБИВСТВО, ВЧИНЕНЕ В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО
ХВИЛЮВАННЯ**

*Лакатош В.В.,
студент магістратури факультету
європейського права та правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Згідно зі ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Одним з головних завдань кримінального права України є охорона особи, її життя і здоров'я. Певне місце серед злочинів проти життя і здоров'я

особи займають посягання, що вчинюються в стані сильного душевного хвилювання. Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК) встановлює відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, що вчинені в стані сильного душевного хвилювання: за вбивство (ст. 116 КК) і за заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (ст. 123 КК). Їх склади визнаються привілейованими, тому вони належать до злочинів з пом'якшувачими обставинами. Підставою пом'якшення відповідальності є віктимна поведінка потерпілого, а також перебування винного під час вчинення цих злочинів у стані сильного душевного хвилювання.

У цій статті ставимо за мету розглянути особливості кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК).

Для кваліфікації умисного вбивства за ст. 116 КК України потрібно встановити, що воно: 1) вчинене в стані сильного душевного хвилювання; 2) це хвилювання виникло раптово; 3) воно виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого – за наявності причинного зв'язку між вказаною поведінкою потерпілого і спричиненим цією його поведінкою вбивством.

Сильне душевне хвилювання є таким психічним станом людини, який характеризується короточасним і бурхливим розвитком, сильним і глибоким негативним емоційним переживанням, яке викликає звуження свідомості й значною мірою знижує здатність особи усвідомлювати свої дії або керувати ними [1, 48]. У науковій літературі висловлено думку про тотожність понять «сильне душевне хвилювання» та «фізіологічний афект». А.В. Байлов вказує про необхідність заміни терміна «стан сильного душевного хвилювання» на інший термін – «фізіологічний афект», зазначаючи при цьому, що лише стан фізіологічного афекту може суттєво пом'якшувати кримінальну відповідальність особи [2, 4]. Н.А. Подольний вказує, що поняття «стан сильного душевного хвилювання, що раптово виникнув» та «афект» співвідносяться між собою як категорії загального та часткового. З цього він робить висновок про те, що вказівка у відповідних статтях КК Росії на афект конкретизує лише один із проявів стану сильного душевного хвилювання [3, 64].

Важко погодитися з пропозиціями про заміну кримінально-правового терміна «стан сильного душевного хвилювання» на психологічний термін «афект» або «фізіологічний афект», чи «сильна емоція» з наступних причин: 1) по-перше, стан сильного душевного хвилювання та стан афекту або фізіологічного афекту не є тотожні поняття; 2) по-друге, не тільки стан афекту здатний суттєво порушувати психічну діяльність особи; бувають випадки, коли сильна емоція, яка не досягла рівня афекту, також може настільки вплинути на психічну діяльність, що особа втратить здатність у повній мірі усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними.

Для наявності даного складу злочину необхідно, щоб сильне душевне хвилювання виникло раптово через відповідну поведінку потерпілого, і одразу ж потягло за собою реалізацію умислу на його вбивство (здебільшого розрив у часі між протиправною поведінкою потерпілого і вбивством не перевищує кілька хвилин).

Потерпілим від злочину може бути лише особа, яка своєю поведінкою викликала стан сильного душевного хвилювання у суб'єкта злочину.

Насильство може бути як фізичним, так і психічним.

Протизаконне насильство не завжди може бути кримінально протиправним. Згідно із роз'ясненнями постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. насильство може бути як фізичним, так і психічним. Однак, не будь-яке психічне насильство є кримінально караним.

Під психічним насильством слід розуміти дії, які за своїм характером проявляються у погрозі завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди.

Під погрозою завдати фізичну шкоду слід розуміти погрозу вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, викраденням, позбавленням волі винної особи, а також її близьких осіб. Під погрозою заподіяти моральну шкоду слід розуміти погрозу розголосити відомості, які винна особа бажає зберегти в таємниці. Під погрозою завдати майнової шкоди слід розуміти погрозу знищити майно винної особи або позбавити майнових прав, а так само знищити майно близьких їй осіб у будь-який спосіб.

Образа може бути визнана тяжкою при умові, якщо вона є умисним грубим приниженням честі і гідності особи, яке характеризується винятковим цинізмом, або за змістом для особи є особливо образливим. Фактично тяжка образа за своєю тяжкістю прирівнюється до психічного насильства. Визнання образи тяжкою у більшості випадків залежить від конкретної ситуації, а також індивідуальних (психологічних) особливостей винного у вбивстві.

Під систематичним знущанням слід розуміти такі дії, які можуть бути визнані і насильством (як фізичним, так і психічним), і образою (у частині образи дією чи словом), але відрізняються від одномоментних протизаконного насильства та тяжкої образи тривалістю (повторюваністю) самих дій. Систематичне знущання – це повторюваність фізичного або психічного впливу не менше трьох разів, які викликають накопичення негативних емоцій у винного і викликають стан сильного душевного хвилювання.

Систематичне знущання не завжди є кримінально протиправною поведінкою. Якщо систематичне знущання утворювала повторюваність фізичного насильства, то у таких випадках має місце кримінально протиправна поведінка; якщо це сукупність психічного насильства чи

тяжкої образи, то мова може йти взагалі про протиправність, а не про конкретну кримінально-правову.

У випадку, коли мали місце дві, а не три дії, що визнаються фізичним чи психічним насильством, а так само образою, то застосування ст. 116 КК можливе лише у разі, коли ці дії мали ознаки насильства або тяжкої образи. Якщо ж ці дії потерпілого не мали таких ознак, то дії винної особи слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 115 КК, а стан сильного душевного хвилювання враховувати як обставину, яка пом'якшує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК).

Юридична конструкція складу злочину, передбаченого ст. 116 КК дає можливість говорити про те, що причинний зв'язок може характеризувати не лише діяння і наслідок (як ознака об'єктивної сторони, яка характеризує злочини з матеріальним складом), де діяння є причиною наслідку, що настав, а й характеризувати зв'язок між поведінкою потерпілого та винної особи, тобто поведінка потерпілої особи є причиною виникнення стану сильного душевного хвилювання у винної особи. Протизаконне насильство, систематичне знущання або тяжка образа є фактором («умовою без якої немає»), без якого б не виник стан сильного душевного хвилювання у винного. Отже, стан сильного душевного хвилювання, який виник у винного – це безпосередня реакція на протизаконне насильство, систематичне знущання та тяжку образу з боку потерпілого.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 116 КК, є фізична, осудна особа, що досягала віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Суб'єкт даних злочинів є загальним. Мінімальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 116 КК, на нашу думку, повинен становити 16 років. Обов'язковою ознакою суб'єкта розглядуваного злочину є осудність. Ми не підтримуємо точки зору тих учених, які вважають, що вчиняти злочин у стані сильного душевного хвилювання може лише обмежено осудна особа. Про обмежено осудну особу можна говорити лише в тих випадках, коли ця особа страждає психічними аномаліями, які призвели до нездатності нею усвідомлювати повною мірою свої дії і (або) керувати ними під час вчинення злочину, передбаченого ст. 116 КК.

З суб'єктивної сторони дане діяння може бути вчинене як з прямим, так і з непрямым умислом. Обов'язковою її ознакою є емоційний стан винного, який значною мірою знижує його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Отже, проблема кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, є досить дискусійною, а тому потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 3-тє вид, переробл. та допов. – К.: Атіка, 2009. – 744 с.
2. Байлов А.В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А.В. Байлов. – Х., 2004. – 19 с.
3. Подольный И.А. Понятие «аффект» в уголовном праве / И.А. Подольный // Государство и право. – 2003. – № 4. – С. 62–67.
4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Ін Юре, 2003. – 1196 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2004. – 1056 с.
6. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
7. Остапенко Л.А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Л.А. Остапенко. – К., 2003. – 18 с.

Науковий керівник – доктор юрид. наук, професор кафедри кримінально-правових дисциплін та міжнародного кримінального права ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Попович В.М.